

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

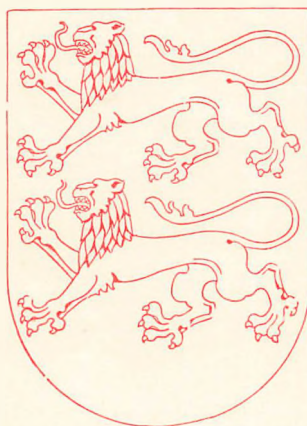
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

P. A. Callø: J. H. Schmidt.

Marie Boesen: Fra en lille landsby under den første verdenskrig 1914—18.
Glimt fra svundne tider.

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Lærer Chr. Stenz adresse er: Sandved 5, Åbenrå.

J. H. SCHMIDT

*Tale holdt ved afsløringen af J. H. Schmidts billede
på „Folkehjem“ den 22. august 1957*

Af P. A. Callø

Når vi på vore besigtigelsesture i Kreditforeningen kommer igennem Bredevad, ser jeg altid efter et gammelt stråttækt hus med en nyere tilbygning. Det er resterne af en lille gård, som forlængst er nedlagt. Her fødtes J. H. Schmidt idag for 100 år siden.

Det var ikke sunget over Schmidts vugge, at hans billede skulle hænges op i dette galleri af førende personligheder fra kampen mod fremmedherredømmet. De nationale modsætninger, som delte den nordslesvigske befolkning i to fjendtlige lejre, var dengang kun 10—15 år gamle. Hjemmet i Bredevad hørte hverken til den danske eller den tyske lejr. Den nationale skillelinje gik midt igennem det, idet faderen var slesvig-holstener og moderen dansk. Men det føltes ikke som et modsætningsforhold. Schmidt har sagt om sine forældre, at de aldrig søgte at påvirke børnene nationalt hverken i den ene eller den anden retning.

J. H. Schmidt havde en tydelig erindring om krigen i 1864. Derom har han i en tale, som han holdt på seminariet i Tønder et halvt års tid før sin død, oplyst følgende: „Som 7 års dreng var jeg den 18. april 1864 om formiddagen på marken. Jeg hørte kanontordenen fra Dybbøl og spurgte:

Jes Hansen Schmidt, søn af gårdejer Hans Jacob Schmidt (1827—1874) og Kjestine Andresen (1833—75), blev født den 22. august 1857 i Bredevad, Bylderup sogn og afgik ved døden den 1. oktober 1948 i Vojens. Han blev gift den 21. oktober 1882 med Cathrine Hansine Matthiesen, Bylderup.

„Hvad er det?“ „Det er tyskerne og danskerne, der slås,“ svarede far. Jeg lagde mig ned med øret på jorden. Pludselig blev det ganske stille. „Hvad nu, far?“ spurgte jeg. „Nu er det forbi,“ svarede han. Da vi kom hjem og fortalte det, græd mor. Tysk og dansk blev ikke drøftet i mit hjem.“

Schmidt har altid omtalt sit barndomshjem på den smukkeste måde, med den største ærbødighed, så man forstod, at her havde han modtaget værdier for livet. Men økonomisk var det meget småt, og der var en stor børneflokk. Børnene måtte slide i det for at hjælpe til at holde hjemmet oppe, og de gjorde det gerne. Også det har bidraget til at fæstne sammenholdet i familien.

Sønnen Jes var en velbegavet fyr. Da han var 17 år gammel, kom han på seminariet i Tønder, hvor han blev indmeldt i den danske afdeling; det har nok været moderens hånd, der sporedes her. Også i Tønder var det meget småt for Schmidt. Kosten var så sløj, at en kreds af borgere fandt sig foranlediget til at indbyde ham til at spise middagsmad skiftevis i deres hjem.

Nationalt set var J. H. Schmidt et ubeskrevet blad, da han kom på seminariet. Men året efter skete der noget, som stillede ham overfor valget. Den danske afdeling blev nedlagt, og det følte han som en uret mod den dansktalende befolkning. Fra den dag vidste jeg, at jeg var dansk, har Schmidt senere sagt. Det var betegnende for J. H. Schmidt, at det var retsfølelsen, den krænkede retsbevidsthed, der vakte ham nationalt.

Der er en ting mere, som fortjener at nævnes i denne forbindelse. I 1874 døde Schmidts far og året efter hans mor, begge af tuberkulose. Gården måtte sælges, og hjemmet blev opløst. I denne strenge tid betød det meget for Schmidt, at han havde en god ven på seminariet, Thomas Svendsen fra Stepping, som tog ham med hjem i ferierne. Det var et godt dansk hjem, hvor Schmidts spirende taknemmelighed kunne finde næring. Svendsen blev senere lærer på Læssø, men han har været død i mange år. Det er os derfor en glæde, at hans søstersøn, gårdejer Thyge Thygesen, Stepping, og dennes hustru, som ved slægtskabs bånd er knyttet til Schmidts familie, kan være med her.

Efter vel overstået eksamen kom J. H. Schmidt som lærer til Sønderborg amt, først til Havnbjerg fra 1878—82. Derefter var han 6 år i Skodsbøl, og her hjemførte han sin brud, Cathrine Matthiesen fra Bylderup. I 1888 flyttede de så til Snogbæk, hvor de regnede med at blive. Af Schmidts gamle elever er de fleste døde, kun én af dem, gårdejer Kresten Petersen, Snogbæk, er mødt frem her idag.

Overalt kom Schmidt hurtigt i en nær kontakt med egnens danske befolkning. På Nørremølle lærte han også H. P. Hanssen at kende, som dengang var 26 år gammel. Schmidt havde altid været en beundrer af redaktør Jessen, som han kendte personlig fra opholdet i Tønder. Men det af høj-

skolen påvirkede syn på opgaverne, som han mødte hos den unge H. P. Hanssen, greb ham, og de to blev venner for livet. Senere blev Schmidt også en af H. P. Hanssens nærmeste medarbejdere. Men foreløbig var han altså lærer i den tyske statsskole.

Vi, som har kendt Schmidt i en senere periode af hans tilværelse, har svært ved at forstå, at han kunne affinde sig med de kår, som den tyske skole bød ham. Men man må huske, at han var lærer med liv og sjæl, fortrinlig rustet til opgaven og anerkendt, også af de preussiske skolemyndigheder, som en meget dygtig lærer. Schmidt har ved lejlighed sagt, at det ikke var uudholdeligt for ham at være lærer. Men af denne udtalelse fremgår det også, at det har været svært. Og det blev da heller ikke ved med at gå.

I 1898 indledtes en disciplinærundersøgelse imod læreren i Snogbæk. De mænd, som trådte i aktion imod ham, var en skoleråd fra regeringen i Slesvig, kredsskoleinspektør Mosehuus, amtsforstander Peter Kjær og sognepræsten, pastor Jessen, der som lokalinspektør var særlig hadsk mod Schmidt. Man var ikke tilfreds med, at Schmidt kom så meget sammen med danske folk, og at adoptivdatteren, nuværende enkefru Marie Petersen, havde haft plads i Danmark. Men hovedanklagepunktet var dette, at Schmidt ikke havde deltaget i festlighederne i anledning af kejserens fødselsdag. Hertil svarede han, at når Bismarck ikke kunne med kejseren, så kunne han heller ikke. Denne forklaring blev selvfølgelig ikke taget for gode varer, og skolemyndighederne besluttede at forflytte ham til Sterup i Angel. Men Schmidt ville ikke lade sig tvangsforflytte sydpå og måtte derfor tage sin afsked uden pension.

Schmidt og hustru var ikke uden midler. Han så sig derfor om efter en gård; men det blev heldigvis ikke til noget. Han var nemlig udset til en større opgave.

Det tyske angreb på den danske jord var sat ind med fuld kraft. Som et modtræk herimod var der i al hemmelighed dannet en organisation i København, kaldet Foreningen af 5. oktober 1898, som havde samlet en ret betydelig kapital. Nu stod man blot og manglede en mand til at udføre arbejdet i marken.

Engang kørte H. V. Clausen, som havde en nær tilknytning til Oktoberforeningen, og J. H. Schmidt sammen i toget fra Bylderup til Tinglev, uden at kende hinanden og uden at tale sammen. H. V. Clausen sad i et hjørne af kupeen bag sin avis og iagttog Schmidt. Da slog det ned i ham: Der har vi manden!

Historien er næsten for god til at være helt sand. H. V. Clausen skal nok have vidst, hvem Schmidt var. Men hans berømmelse var rigtig, J. H. Schmidt var manden til at føre jordkampen. Dette være sagt uden forklæjning af M. Refslund Poulsen, som senere blev hans dygtige medarbej-

der. Efter en forhandling med H. P. Hanssen indvilligede J. H. Schmidt i at påtage sig opgaven.

Schmidt nedsatte sig nu i Haderslev som ejendomskommissionær, i realiteten som forretningsfører for Oktoberforeningen. Almindeligvis kaldtes han Schmidt, villa „Clara“, efter den villa, hvor han kom til at bo. Denne stærke og stejle mand med de udprægede standpunkter viste sig at være i besiddelse af egenskaber, som gjorde ham til den fuldendte ejendomshandler: smidighed i forhandlingen, parret med en sikker dømmekraft, et rigt lune og evnen til at tale og tie og handle i rette tid.

J. H. Schmidt traf en dag kredsskoleinspektør Mosehuus, som havde været med til at drive ham ud af skolen, på en banegård. De to herrer vekslede et par ord med hinanden, og Schmidt fik lejlighed til at sige sin tidligere foresatte, at de havde gjort en god gerning imod ham. Tyskerne har vel nok haft anledning til at fortryde, at de ved deres fremfærd mod Schmidt havde stillet en førsterangs kraft til rådighed for det danske arbejde på et så vigtigt og vanskeligt område som jordkampen, netop som der var brug for ham. Det er en af de største dumheder, de har begået.

I 1910 gjorde den danske befolkning i Nordslesvig en stor indsats i kampen om jorden ved oprettelsen af Nordslesvigsk Kreditforening med en indbetalt kapital på 830.000 mark. Til direktører for dette nye kampinstitut valgtes J. H. Schmidt og M. Refslund Poulsen.

Samme år købte Schmidt Vojensgård af den tyske amtsforstander Kosegarten. Det var en stor gård, en af de største i landsdelen, og da den var utrolig forsømt, udkrævedes der en stor kapital til at overtage den. Det viste sig da også vanskeligt at finde en køber. Til sidst foreslog Holger Petersen, en af hovedbidragyderne til Oktoberforeningen, at Schmidt skulle overtage gården for egen regning. Det gjorde han, men det var lige ved at overstige hans kræfter. På den anden side var det en taknemlig opgave. Man kunne nok se, hvorvidt man kom med oprydningen og opdyrkningen af jorden.

Det lykkedes at få sat skik på den store gård. Men Schmidt havde også dygtige hjælpere, som fortjener at nævnes. De to første bestyrere, Peter Jensen, Stenderupgård, og Jørgen Hollesen, Skodborg, er her tilstede, tillige med to af hans gamle karle, Hans Mattesen Boesen, Søndernæs, og Asmus Bohnfeldt, Lerte. Også pigerne fra Vojensgård er repræsenteret. Men deres arbejde lå på et andet felt.

Schmidt, villa „Clara“, var blevet til Schmidt, Vojensgård.

Mere skal jeg ikke sige om J. H. Schmidts indsats i kampen om jorden. Det er der andre, der er nærmere til. På en hel række af felter har Schmidt været med til at gøre et betydningsfuldt arbejde i vor folkesags tjeneste. Kort tid efter at han var flyttet til Haderslev, blev han valgt til formand for Kommunalforeningen, og i denne egenskab var han med til at bygge

forsamlingshuset, det senere Højskolehjem. Schmidt var den første formand for Nordslesvigsk Fællesidrætsforening, fra 1903 til 1908, og som eneste endnu levende medlem af den daværende bestyrelse har forhenværende møllejer Chr. Thuesen, Anslet, givet møde for at være med til at ære sin gamle kammerats minde. Schmidt blev også formand for frimenigheden i Haderslev, og fra 1912 til genforeningen var han medlem af Haderslev kreds dag. I dagens anledning kan der tillige være grund til at nævne, at Schmidt var juridisk medejer af „Folkehjem“.

Så kom krigen. Schmidt tvivlede aldrig om den retfærdige sags sejr, selv om det så nok så mørkt ud, og fru Schmidt delte hans stærke tro. Men hun skulle ikke komme til at opleve genforeningen, hun døde i 1916. Det var et hårdt slag og et uerstatteligt tab for hendes mand.

Skønt Schmidt nu var ved at komme op i årene, har han på forskellig vis taget aktiv del i genforeningsarbejdet. Som medlem af amtsskoleledelsen for Haderslev amt var han med i opbygningen af det danske skolevæsen i den genvundne landsdel. Det er let at forstå, at det var en opgave, som i høj grad havde den gamle skolemands interesse. Men i 1924 blev Schmidt fjernet fra denne post ved en grænsepolitisk hævnakt. Det var synd, den tort kunne man godt have sparet ham for.

Men Schmidts hovedindsats efter genforeningen har ligget på det økonomiske felt. Sammen med Refslund Poulsen har han taget initiativet til oprettelsen af Sønderjyllands Kreditforening, og han har gennem 25 år været formand for foreningens repræsentantskab. Det vil endnu være i frisk minde, hvilke kampe det kostede at føre denne sag frem mod voldsom kritik og store økonomiske vanskeligheder. Og selv om det var direktionen, der måtte gøre det grove arbejde og stå for skud i marken, har det været af uvurderlig betydning for det unge realkreditinstitut, at der i spidsen stod en mand, som ved sin autoritet, sin usvigelige tro på, at den vej, vi var inde på, førte til målet, og sin evne til at hæve dette jordbundne anliggende op i det højeste plan formåede at bevare sammenholdet indenfor repræsentantskab og mellem repræsentantskab og direktion. Det glæder mig, at Schmidt også kom til at opleve roligere tider og se kritikken af Kreditforeningen vende sig til anerkendelse.

På linje med denne opgave ligger det arbejde, som gennem Lånekassen for Sønderjylland er gjort for at bøde på kriseramte bønders og andre nødstedte borgeres økonomiske vanskeligheder. Hvad det har betydet, er ikke til at udmåle. Schmidt var i mange år medlem af Lånekassens bestyrelse, og der var intet, han hellere ville end være med til at bjerge hjemmene gennem kritiske tider.

Når man nu på hundredårsdagen for Schmidts fødsel ser tilbage på hans liv og virke, må man undres over, hvad han har præsteret i de ganske vist 91 år, han har levet. Der er sagt om Schmidt, at han har haft tre liv, først

20 år i skolens tjeneste, så 20 år i kampen mod fremmedherredømmet og til sidst 28 år i arbejde for genforeningens virkeliggørelse. Almindelige mennesker kunne næsten nøjes med, hvad han nåede at få udrettet i hvert enkelt af disse tre tidsafsnit. Schmidts livsbane kulminerede i den mellemste periode, og når vi er samlede idag for at hædre ham ved at ophænge hans billede i denne mindesal, så tænker vi navnlig på den indsats, han øvede i tiden mellem århundredskiftet og krigen, i særdeleshed som vor førstemand i kampen om jorden.

— — —

Jeg synes ikke, jeg kan afslutte denne tale uden at sige et par ord om J. H. Schmidts person. Hans væsens mærke var styrke, viljestyrke, karakterstyrke, hans holdning rankhed indtil stejlhed. Når han havde taget et standpunkt, holdt han det urokkelig fast. Kompromis'er var ikke Schmidts sag, og da et kompromis i visse situationer kan være en politisk nødvendighed, kunne Schmidt til tider blive H. P. Hanssen en besværlig meningsfælle. Men netop sådan ønsker jeg at fastholde billedet af J. H. Schmidt. Han var et sjældent helstøbt menneske, en af de få store personligheder, jeg har mødt i livet.

Og så var han trofast mod dem, han havde tillid til. Det kan jeg tale med om. Jeg vil gerne sige J. H. Schmidt tak for det gode samarbejde, vi har haft gennem mange år, og for det venskab, som forbandt os trods den store forskel i alder.

Når man nu spørger om kilderne til J. H. Schmidts sjælsstyrke, kan svaret sammenfattes i ordet „hjem“. Her tænker jeg først på det hjem, han grundlagde sammen med sin hustru. Det var et sjældent harmonisk ægteskab. Fru Schmidt var en elskelig kvinde, hun troede altid på det godes sejr i livet, og derigennem har hun været med til at fremelske og styre de egenskaber hos sin mand, som jeg lige har nævnt.

Men vi skal længere tilbage, til barndomshjemmet i Bredevad. Her havde Schmidt lært gammeldags guds frygt at kende, og det vedblev at være fundamentet for hans liv og hovedkilden til hans styrke. Dermed er vi vendt tilbage til udgangspunktet, og kredsen er sluttet.

Fra en lille landsby under den første verdenskrig 1914—18

Af Marie Boesen.

»Adskillige sønderjyske enkeltpersoner har fortalt om deres deltagelse i den første verdenskrig, men jeg syntes, det ville være værd at prøve, inden det bliver for sent, at samle oplysninger om alle krigsdeltagere fra en enkelt landsby. Oprindeligt havde jeg kun tænkt på at skrive disse ting til Københoved byarkiv, men måske kan det have interesse for en videre kreds.«

Således indleder fru Boesen sine optegnelser om 29 mænd, der deltog i den første verdenskrig; de 25 var fra Københoved, og af dem vendte 8 ikke hjem; de 4 flyttede til byen umiddelbart efter krigen. Sønderjydsk Månedsskrift vil ved at bringe dette uddrag henlede opmærksomheden på, at en tilsvarende opgave også andre steder kunne tages op.

Man får i disse optegnelser et stærkt indtryk af, hvorledes en landsby oplevede disse tunge år. Det er en god opgave for et sognearkiv at bevare denne viden for eftertiden.

Red.

Louis Timmarman, f. 1886 i Skodborg — men opvokset i Københoved.

Da mobiliseringsordren kom den 1. august 1914, og kirkeklokkerne om aftenen i den anledning ringede så mærkelig uhyggeligt, var der samlet nogle unge mænd og store drenge udenfor Wraa's købmandshandel her i Københoved. Louis Timmerman sad på en kasse — eller en tønne — og så sagde han „Jeg kommer aldrig hjem mere. Jeg bliver nok begravet i en fransk vejgrøft.“ Og så græd han.

Han faldt den 23. august 1914 ved Mons i Belgien som den første her fra byen. — Han var murer og ugift.

Søren Larsen Kjær, f. 1875 i Københoved.

Han var soldat i Altona 1895—97 — og året efter blev han gift med Gjertrud Aaskov fra Grønnebæk.

Larsen Kjær havde først været murer men ejede ved krigens udbrud „Hedegaard“, der ligger højt ved vejen efter „Frihed“. Den 2. august måtte han møde i Haderslev, hvor han opholdt sig temmelig længe. Senere blev han vagtmand ved Kongeåen og var da så heldig at kunne bo i sit hjem i 2½ måned. Derefter kom han til Meklenborg, hvor han og hans kammerater — hvoriblandt mange danske — stod vagt ved en fangelejr. Så gik turen til Karpaterne og Galizien, hvor han var tre år. I foråret 1918 blev hans afdeling sendt til Ukraine. Da våbenstilstanden kom, og de skulle hjem, blev toget undervejs beskudt af russerne, og naturligvis skød de igen. Toget blev gennemhullet, og der var otte døde og lige så mange sårede. Russerne, som ikke havde dækning, mistede mange flere. Omkring midten af januar 1919 nåede Larsen Kjær endelig hjem — efter 4½ års deltagelse i krigen. Han har i en lille bog fortalt om sine oplevelser.

Hans Pedersen, f. 1886 i Københoved — i et husmandshjem i en fattig tid. Nu er der cementstøberi, hvor han legede og sang som dreng. Man kaldte ham „Syng-Hans“ for hans lyst var at synge. Efter konfirmationen kom han på Skibelund efterskole, og lærerne blev hans trofaste venner. Så kom han til at tjene hos Peter Rostgaard og senere hos Kirsten Marie og „Pe Smej“ på Blaabjerk. Omkring tyve års alderen var han en vinter på Frederiksborg højskole og derefter soldat i to år i Haderslev. Så kom han i tjeneste hos Hans Skjøder i Veerst, og her traf han Ingeborg Jensen, der senere blev hans kone. I foråret 1914 købte han — ved gode venners hjælp — en ejendom i Jægerup, og den 22. maj holdt han og Ingeborg bryllup — i hans hjem.

To måneder efter kom krigen, og Hans Pedersen måtte møde i Flensborg den 6. august. Han kom straks med, og i to år levede han i skyttegravene på vestfronten. Den længste tid i Flandern.

I hans breve mærkede man hans trofasthed mod det, han havde levet med i herhjemme. Gang på gang er der citeret vers eller verslinier, og et sted skriver han: „Hvor er jeg glad for salmebogen og det nye testamente.“

Et par gange var han hjemme på orlov, og i efteråret 1916 kom han til enen ved Somme i Frankrig. Den 12. oktober sad han sammen med nogle kammerater i en kælder efter at de var kommet tilbage fra forreste linie. En fuldræffer ramte kælderen — og Hans Pedersen var død på stedet. Sammen med to kammerater blev han begravet i en lille by i nærheden af Boyonne.

Julius Pedersen, f. 1892 i Københoved — og broder til Hans Pedersen.

Han blev indkaldt 1. oktober 1914 og blev uddannet ved matros-artilleriet i Kiel. Han kom til at ligge på „Frederiksort“ på nordsiden af Kielerfjord. Denne fæstning er grundlagt af en dansk kong Frederik, og kongens navnetræk sad endnu over indgangsporten. Her opholdt Julius Pedersen sig i tre måneder, men blev så flyttet til et batteri på sydsiden af fjorden, hvor uddannelsen blev tilendebragt. Og her blev han til krigen sluttede, uden at der i de fire år foregik krigshandlinger. Det sidste år var han underofficer og uddannede rekrutter.

Om revolutionen 1918 fortæller han: „Men en nat — præcis kl. 12 — først i november 1918 ringede telefonen, og en stemme sagde: „Her er afdelingskommandoen. Der er udbrudt revolution! Slut jer til, afvæbn officererne — spær dem inde og sæt vagt ved dem og afvent nærmere ordre.“ Vi efterkom ordren. Ca. klokken 6 kom jeg udenfor, og da var hele batteriet under projektørbelysning fra en krydser, der lå ved landgangsbroen lige nedenfor. Alle kanoner var rettet op mod os, og 6—8 mand kom op til os og gav ordre til overgivelse. Ellers ville kanonerne komme i funktion. Vi erklærede os for overgivet. Da det blev lyst, blev vi betænkelige, da vi

så, at de andre batterier på begge sider af fjorden hejste krigsflaget, og indad mod Kiel lå en stor afdeling af flåden med krigsflaget oppe. Krydseren nedenfor havde det røde flag på toppen, men vi var ellers med de første, der havde overgivet sig. Vi markerede dette med af vore røde badebukser at sy et flag og hejse det på flagstangen. Begivenhederne udviklede sig dog hurtigt, idet krigsflaget gled ned på det ene skib efter det andet og blev erstattet med et rødt. Der hørtes en sommetider ret kraftig skydning inde fra Kiel og også fra skibene, idet en del officerer gjorde modstand og faldt for mandskabets kugler. Også kystbatterierne overgav sig efterhånden — væsentlig uden skydning. Ved vort batteri blev ikke løst et eneste skud, men skydningen ind efter Kiel blev ved hele dagen. — Om eftermiddagen kom en flotille torpedojagere indad fjorden med krigsflaget i mastetoppen. De fik ordre til overgivelse, men den blev ikke efterkommet, og vi skulle have taget dem under ild men gjorde det ikke. Flotillen vendte om og stak af, men kom igen få dage efter med det røde flag oppe. De var blevet sultne! Så gik der nogle dage under vort soldaterråds kommando. Det var væsentlig menige af de ældste årgange. Alt forløb fredeligt, og vi blev afmønstret lidt efter lidt, som vi havde mulighed for at klare os derfra under de vanskelige trafikforhold. Jeg kom afsted den 19. november med en fjorddamper til Kiel og derfra med toget til Flensborg. Der var stor trængsel og ingen ordnet toggang. Omsider kom vi, der skulle nordpå, igen afsted og nåede Sommersted langt ud på natten. Derfra gik turen til fods. Vi var en hel flok, men flokken opløstes mere og mere, efterhånden som de forskellige nåede deres hjemsted. Jeg kom til mit hjem i Københoved hen på morgenstunden.“

Sigurd Kloppenborg Skrumsager, f. 1894 på Bejstrupgaard i Københoved.

Sigurd Kl. Skrumsager havde netop nået den militærpligtige alder, da krigen udbrød, og 14. november 1914 måtte han efter ordre møde i Berlin, hvor han blev tildelt Kejser Frands Josefs Garde Grenader Regiment. Efter endt uddannelse blev han 17. marts 1915 sendt med en transport til Rusland. Først kom de i stilling ved Grodno, hvor de blev heftig beskudt af sibiriske tropper i hvide fårepelse. Her på sommeren trængtes russerne tilbage ved hjælp af svært artilleri. Efter 14 dages belejring indtog tyskerne fæstningen Kovno og forfulgte derefter russerne gennem Vilna og nåede Minsk og egnen der omkring. Her lå de derefter i forskellige stillinger i et års tid, men sidst på året 1915 blev Sigurd Kloppenborgs division sendt til Nordfrankrig ved Lille, hvor tyskerne var hårdt trængte. Her lå de i nogle elendige sølede huller og plagedes meget af rotter. Kun 20—50 m var der over til englænderne, og de råbte i al venskabelighed til hinanden. Men det var klogest at holde hovedet nede i skyttegraven! Efterhånden blev de sat ind forskellige steder og sidst i et stort højdedrag ved Verny, hvor de lå

over for kanadierne, som det var meget svært at klare sig for. Undergrunden var kalk og egnede sig godt til at hugge gange og opholdsrum i, og da der også her kun var 20—50 m mellem stillingerne, gravede de sig ind under hinanden, fyldte gangene med flere tons dynamit og sprængte hinanden i luften. Det gav mægtige kratere! Det tog på kræfterne at leve i et sådant helvede, med flyverne over sig og hver øjeblik udsat for at blive sprængt i luften. Tilsidst brød Sigurd Kloppenborg fuldstændig sammen, fik høj feber og hjerte- og lungesygdom, men blev dog lykkelig bragt tilbage på et lazaret, hvor han i flere dage svævede mellem liv og død. Tilfældigvis fandt den danske læge, Lausten Thomsen fra Skærbæk, ham her, og han gjorde sin yderste flid for at redde sin syge landsmand. Der gik dog lang tid, før Sigurd Kl. nogenlunde genvandt kræfterne, men den 20. august 1917 kunne han dog transporteres til Tyskland. Med et komfortabelt lazarettog kom han til Elberfeld, hvor han blev omhyggelig plejet af katolske nonner i et kloster, der var indrettet til lazaret. Senere gik rejsen til Berlin, hvor han blev erklæret for uanvendelig til krig, og ved juletid 1917 stod han da atter i sit hjem, fyldt af tak over, at han var sluppet levende gennem dette ragnarok — og nu på vej til at genvinde sundheden.

Sigurd Kl. slutter: „Da jeg sidste sommer — 1954 — efter 37 års forløb genså valpladsen ved Viny, var det med bevægede følelser. Meget lå urørt, og der var rejst et smukt mindesmærke for 60—70.000 kanadiere, der var falden alene på dette sted.“

Jørgen Gamborg, f. 10. 2. 1879 i Langetved, men opvokset i Københoved.

Han aftjente sin værnepligt omkring 1900 i Posen. Han blev ejer af Skøttegården her i Københoved efter sine forældre, blev gift med Thomassine Thomsen fra Langetved og havde 5 børn, da krigen udbrød. Der blev den dag kørt korn ind på Skøttegården, og Jørgen Gamborg satte selv negene på plads. „Jeg må vænne mig til den tanke, at det er sidste gang, jeg sætter korn her i laden,“ sagde han til sine medhjælpere. 2. august måtte han møde i Haderslev, kom derfra til Slesvig, og først i november blev han sendt til østfronten. Den 10. februar 1915 — Jørgen Gamborgs 36 års fødselsdag — kom der befaling, at de skulle rykke frem til stormangreb. Han og et par venner i skyttegraven bøjede knæ til bøn, og han lærte salmen: „Lovsynger Herren min mund og mit indre“. Synge den højt turde de ikke. De sprang op af løbegraven — og en kugle traf Jørgen Gamborg i hjertet.

Da var den ældste af de 5 børn 9¹/₂, og den yngste 1¹/₂ år gammel.

Mads Gram, f. 1876 på „Ellelund“ i Hjerting sogn, men da han var et par år gammel, overtog hans forældre „Dallsgård“ i Københoved, og der fik han så sit hjem til sin død i 1952.

Sin værnepligt aftjente han i Posen fra 1897—1899. Han blev hjem-

sendt som underofficersaspirant, hvilket han var ked af, da det kunne give anledning til ekstra indkaldelser, men det kom ham til gavn under krigen 1914—18.

Mads Gram fortæller: „Efter krigsordren skulle jeg møde den anden dag — altså om mandagen i Flensborg. Det blev svære timer og en tung søndag indtil afrejsen. Jeg lagde tilrette så godt som muligt, og min hustru og jeg fik skrevet et fælles testamente. Mandag lidt før middag skulle jeg afsted og fik sagt farvel herhjemme. En af karlene kørte mig til stationen, da vi var enige om, at afskeden burde være i hjemmet og ikke på en offentlig jernbanestation.

Så gik turen sydpå sammen med mange andre dansksindede nordslesviger. Vi mødte ikke for Tysklands skyld, men for at bevare retten til at kunne værne vort hjemland og vor jord ind i fremtiden, selv om Tyskland skulle vinde.

Fra Flensborg blev vi sendt til lejren i Lockstedt i Holsten. Her fik vi uniform, håndvåben og heste til forspand. En af de første gange, vi var en trop undervejs fra mandskabsbarakken til beklædningskammeret, havde vi pludselig en smedie for os, omkring hvilken gnisterne røg fra en halv snes eller flere smergelstene. Det gav et sæt i os. Man sleb bajonetter!

Før vi blev sendt videre fra Lockstedt, blev der holdt en stor feltguds-tjeneste for flere tusinde mand i det fri. Der var højtidelig musik, og det gør et vist indtryk, når flere tusinde mand, ledsaget af musikken, istemmer slagsangen : „Wir treten zum Beten vor Gott den Gerechten“. Præsten var mig derimod nærmest til forargelse. Hvad han sagde i sin tale, husker jeg ikke så nøje, men det var i høj grad patriotiske sving. Han sluttede med at erklære, at vi havde adskillige synder på vor samvittighed, som han ikke ville, vi skulle drage i kampen med. Når vi derfor nu ville angre vor synd og knæle ned, så ville han i kraft af sit embede tilsige os forladelse for dem allesammen. Så godt som alle knælede ned, og præsten udtalte syndsforladelsen.

Fra Lockstedt gik rejsen med banen til Mainz, hvor vi fik skyts — 15 cm Haubitser 02 — samt de til et batteri hørende vogne og ammunition. Fra Mainz gik turen atter med banen til Luxemburg og derfra ad landevejen ind i Belgien. Undervejs i Tyskland vinkede man til troppetransporterne fra alle vinduer og mødte på banegårdene med forfriskninger. Så snart vi derimod kom ind i Luxemburg var gardinerne rullet ned, og beboerne vendte os ryggen på gaden.

Før vi overskred den belgiske grænse, lagde føreren af vore to batterier os på sinde, at vi måtte huske, Belgien egentlig ikke var vor fjende, og vi burde indrette vor optræden derefter.

Den første aften i Belgien bivouakerede vi en landsby, og der blev hentet høns fra gårdene til suppegryderne. Anden dag — den 22. august — deltog

de to batterier i en fægtning. Det gjorde et eget indtryk på os, da den første geværkugle kom hvislende og slog ind i et træ ved vejen. Den første fangne belgiske soldat blev betragtet, men iøvrigt trakteret med brød og kaffe.

Om aftenen lyste flere brændende landsbyer rundt om os, og vi gik atter i bivouak. Næste dag fulgte batterierne efter infanteriet over kamppladsen, hvor vi så megen elendighed — også civilfolk ligge skudt uden for døren til deres afbrændte hus. „Der er blevet skudt fra huset,“ blev der sagt, „og nu er beboerne røget ud.“

Ja, det nytter ikke at medtage enkeltheder fra 4 års krig. Jeg lagde flid på de mest fredelige sysler, hvorfor jeg efterhånden fik forskellige virksomheder som proviantforvalter, beklædningsunderofficer, materialforvalter, vaskeriforstander og køkkenchef. Kun en kortere tid var jeg i batteristillingen eller på iagttagelsespost.

Mit helbred slog godt til indtil oktober 1918, da jeg fik en let lungebetændelse. Hele krigen slap jeg igennem uden at blive såret. Lungebetændelsen bragte mig på et feltlazaret, hvorfra jeg kom med lazarettog til Gøttingen. Her lå jeg endnu en kortere tid, hvorefter jeg fik 14 dages orlov for at komme til kræfter. Undervejs hjemad hørte vi i toget om matrosernes opstand i Kiel. Der gik nu opløsning i alt, så jeg ikke mere behøvede at rejse tilbage til afdelingen efter våbenstilstanden den 11. novbr. 1918.

Efter de tyske hæres indmarch i Belgien, stod der i vistnok alle vort lands aviser, at Mads Gram var falden ved Liege. Hvor rygtet kom fra, ved vel ingen, men på det tidspunkt svirrede det med alle mulige rygter. Tit blev der fortalt meget mærkelige og ganske utrolige ting.

Hans Christian Petersen, f. 1886 i Skodborg.

Hans forældre boede i det gamle hus ved Skrave kirke, og hans fader var graver. Men da hans fader var dansk undersåt, var han selv hjemløs ligesom hans svoger:

Karl Hunderup, der var født 1892 i Løgumkloster.

Hunderup var smedsvend her i byen, og ved den tid, her er tale om, tjente Hans Christian på Lundgården. De blev begge hentet til militærtjeneste af en soldat med opplantet bajonet. Hunderup havde hjulpet én og anden, der gik over grænsen, og man frygtede vel for, at de to svogre skulle gå samme vej.

Men da de begge var statsløse, blev der herhjemme gjort, hvad gøres kunne for at få dem hjem igen. Og H. P. Hanssen, som jo var alles tilflugt og hjælper i tyskertiden, fik tilsidst tilsagn om, at de begge som statsløse ingen forpligtelser havde til at kæmpe for Tyskland.

Men da var de begge faldet i Rusland!

Glimt

FRA SVUNDNE TIDER . . .

EN „REPRÆSENTATIONS- REGNING“ FRA TØNDER 1700

I dagene 17.—19. maj forsamledes herreds- og landfogderne fra Tønder amt på det nye apotek i Tønder, der på denne tid også var beværtning, for at forhandle om betalingen og fordelingen af nogle udgifter på 600 rdl., som skyldtes krigs- og indkvarteringsomkostninger. Sammen med dem var nogle tjenere; hvor mange vides ikke. Regningen for dette ophold er bevaret og lyder i oversættelse som følger: 2 lam købt, koster 1 rdlr. 32 sk., 4 pund sukker 1 rdlr., 6 snese æg 18 sk., kryderier 24 sk., kalkunske høns og kapuner 40 sk., 128 østers 28 sk., 18 pund smør 1 rdlr. 6 sk., franskbrød 20 sk., rugbrød 20 sk., 2 skinker, oksetunger og røget kød 2 rdlr., 6 kander fransk brændevin 4 rdlr., 2 kander annis brændevin til underbetjentene 40 sk., 1 tønde øl, der blev udskænket i 3 dage med kørselspenge 2 rdlr. 32 sk., 12 kander fransk vin til spisning og betjening 4 rdlr., for ild, lys og sovepenge (Schlafgeld) 1 rdlr., efter afsluttet regnskab betjentene fortæret for 1 rdl. 24 sk. Ialt 22 rdlr. 44 sk. Værten overlader til embedsmændene selv at træffe bestemmelse om, hvor meget han skal have for sin ulejlighed, og han får da 2 rdlr. 4 sk., hvorefter den samlede udgift for fortæring og ophold bliver 25 rdlr. Regner man med, at godt og vel en snes

personer har deltaget i traktementet, kan det i og for sig ikke siges, at dette efter tidens forhold har været overdådigt, selv om det ud fra en nutidig betragtning vel nok må siges, at deltagerne til en rigelighed har fået deres tørst slukket under besøget på apoteket. En kande er $1\frac{9}{10}$ liter, og der er således blevet drukket 11,4 liter fransk brændevin, 3,8 liter annis brændevin og 22,8 liter fransk vin. En tøde har sikkert indeholdt mere end 100 liter øl. Men det, der vel især virker iøjnefaldende er prisernes indbyrdes forhold. Sukker var en luksusartikel; 4 pund kostede 1 rdlr., altså 12 sk. pr. pund. For det samme beløb kunne der fås 55 østers. En kande fransk vin kostede 16 sk., og et pund sukker har således været betydeligt dyrere end en liter vin. En kande fransk brændevin og et pund sukker har omtrent kostet lige meget. Ja, der var andre tider dengang.

P. K. I.

FORBUD MOD SKYDNING VED BRUDEOPTOG

I ældre tid har det ikke været ualmindeligt, at der blev affyret skud, når et brudepar var på vej til og fra kirke. Godsinspektør Siebeth fra Kliplev nedlagde derfor 1752 22/11 forbud mod, at noget sådant fandt sted på Søgård gods. Det havde hidtil været således, at der ikke alene affyredes skud i kirke-

byerne og uden for kirkerne, men rytterne omkring brudevognen („die Bey-Reitere“) og andre, som var med i brudeskaren, affyrede deres bosser og pistoler, når landsbyerne passeredes. En sådan uskik kunne nemt afstedkomme alvorlige ulykker på liv og lemmer såvel som ved den brandfare, slig adfærd frembød. Overtrædelse af forbudet ville blive straffet med 5 rigsdalers bøde og vilkårlig arrest.

Men nu gik det, som der er overleveret så mange vidnesbyrd om fra ældre tid: een ting var lov at byde, en anden at få folk til at lyde.

Siebeths efterfølger, godsinspektør R ö m e r, så sig juleaftensdag i det Herrens år 1779 nødsaget til at skærpe det bestående forbud. For fremtiden ville overtrædelse blive straffet med en bøde på 10 rdl., som tilmed ubønhørligt ville blive inddrevet(!), og dertil fængsel på ubestemt tid. Begrundelsen var, at forbudet ikke var blevet overholdt. Der blev tværtimod skudt bravt både under selve bryllupsfesten og ved brudedefærd og naturligvis også nytårsaften. Ved det sidste bryllup i Bjerndrup var ulykker kun med nød og næppe blevet afværget!

Tænker man på, hvorledes nytårsskyderiet stadig flourer trods alle forsøg på at komme det til livs, kan man nemt slutte sig til, hvorledes det er gået med den fremtidige overholdelse af det skærpede forbud.

H e n v i s n i n g e r : LA. Søgård-Artoft godsarkiv: XII Politisager. Korrespondance vedr. det alm. politi 1741—1824. Om godsinspektørerne: H. V. Gregersen: Messe og Marked (1955), s. 19-21. H. V. G.

„DET ER EN STEN, DERES DURCHLAUCHTIGHED“

I optegnelserne fra Hørup sogn fortæller pastor Christian Knudsen følgende morsomme historie: „Anders Jørgensen Kurvmand fra Hørup var med til at lægge grundvolden til Augustenborg slot, opført 1770 til 1776. Da han med

de andre en dag stod og havde besvær med at få en sten til at ligge, kom hertug Frederik Christian den Ældre hen til dem, og da han så, at de stod længe over den, blev han vred, skændte og sagde, at de stjal ham både tid og penge fra — og løftede sin stok i vejret. Men Anders Kurvmand svarede ganske roligt: „Det er en s t e n, Deres Durchlauchtighed“! Hertugen gik, men kort efter kom han tilbage og gav dem i al stilhed nogle penge. Han plejede altid straks at fortryde sin hidsighed. Anders Jørgensens svar er blevet til et almindeligt mundheld. Når man har ondt ved at få bugt med noget, ikke kan overvinde vanskeligheder og hindringer, hedder det: „Det er en s t e n, Deres Durchlauchtighed“!

Anders Jørgensen Kurvmand, der synes at have stået højt i hertugens gunst, idet han senere blev vægter ved slottet, fødtes 1739 som søn af hyrden på Majbølgård Jørgen Christiansen og Anne Lauridsdatter. Ved konfirmationen 1754 var faderen blevet kådner og skovfoged i Majled. Anders Jørgensen var gift to gange, først med Anne Marie, datter af ejendomsbonde Christen Andersen og Birthe i Hørup, anden gang med Anne, datter af bonde Niels Jørgensen i Volterup, enke efter Andreas Petersen Beyerholm og Peter Hansen Smed, begge ved Ulkebøl kirke. Her døde Anders Kurvmand den 29. august 1823 som aftægtsmand hos Hans Petersen Schmidt. Anders Jørgensen boede først i Lambjergskov, men 1776 fik han med bymændenes tilladelse og hertugens bevilning lov til at opføre et nyt præsteindested på kapellaniets grund på Eske-landstoft ved det nordlige led mellem Lambjerg og Hørup mark. Hans årlige grundleje blev sat til 2 rigsdaler.

Anders Jørgensen, der i sit første ægteskab blev fader til elleve børn, bad den 5. december 1787 hertugen om tilladelse til at holde kro mod en årlig recognition på 4 rigsdaler; dette ønske kunne dog ikke opfyldes, og svaret fra

Augustenborg lød kort og godt: „ein für allemal gnädigst abgewiesen.“ Slotsvægter i Hørup havde heller ikke heldet med sig, da han den 4. januar 1806 bad hertugen om en mild understøttelse til sin svagelige datter. I svarskrivelsen henvises til, at hun for nattevagter og renholdelse af alleen i Augustenborg årlig modtager 63 rigsdaler 16 skilling, så der er andre og mange, der er mere trængende. Da Andreas Jørgensen den 7. december 1809 søgte om fritagelse for hvervet som slotsvægter, blev der tilstået ham pension for livstid, penge og brænde; desuden beholdt han de 15 rigsdaler for renholdelsen af alleen, så længe han kunne udføre arbejdet.

Af Andreas Jørgensens børn arvede kun sønnen Jørgen Andresen tilnavnet „Kurvmænd“; han blev den 21. november 1807 gift med Sindet, datter af gård-ejer Jørgen Christensen i Hovlykke, og var fra 1814 til 1860 ejer af denne gård. Den ældste datter Anne Cathrine var gift med skovfoged Hans Hansen Maibøll på Teglgården i Hørup sogn, og stedet Eskelandstoft gik i arv til datteren Birthe og svigersønnen Mathias Nicolaisen Huus, der var kendt som en drabelig krybskytte. Christian Maibøll.

SMÅTRÆK FRA DØSTRUP I 1848—50

Den 20. april 1848 blev der indkaldt til sognegrunde for at drøfte en indsamling af frivillige gaver til køb af heste til den danske armé.

En foretagen indsamling gav 268 rdl. 30 sk. For disse penge købtes tre heste til en pris af 228 rdl. 24 sk. Da krigsmi-nisteriet hellere ønskede to heste med kusk og udstyr, solgtes den ene. Regn-skabet kom da til at se sådan ud:

Indkøb af to heste	156 rdl.	sk.
Foderpenge og transport	7 rdl.	20 sk.
Seletøj	6 rdl.	30 sk.
Et brænde og miler	1 rdl.	30 sk.
Rejsepenge til kusk	1 rdl.	38 sk.
Løn til kusk 5½ måned	58 rdl.	sk.
Hjemrejse	1 rdl.	sk.

Ved et møde den 9 maj 1848 oplæstes general Wrangels proklamation til Jyl-lands indbyggere. Ligeledes blev der efter begæring af den konstituerede herredsfoged Branst, afholdt valg til et oprettet herredsråd. Men da valget begyndte, nægtede alle at indtræde i dette provisoriske herredsråd. Valget blev aflyst.

*

En indsamling til de sårede og efterladte gav i Døstrup sogn 269 rdl. 38½ sk.

*

Under 22. juni 1848 meddeles at Døstrup sogn sammen med Visby og Daler sogne skal stille 2 trækheste til arméen. Et senere regnskab udviser udgifternes fordeling:

Udgift til 2 heste og transport	149 rdl.	8 sk.
Døstrup med 334½ td. hartkorn	67 rdl.	3 sk.
Visby med 223½ td. hartkorn	44 rdl.	33½ sk.
Daler med 168½ td. hartkorn	37 rdl.	18½ sk.

*

6. juli 1850 afsendt til H. A. Krüger, Bevtoft 67 m. 1 sk. til de sårede og efterladte. Samme dag 31 m. 6 sk. til et mindesmærke i Fredericia. Disse beløb var gaver fra sognets beboere.

*

Fra den 29. nov. 1850 findes der en opgørelse over sognets leveringer til de fjendtlige tropper:

31598 pund kød a 11 sk.	3619 rbd.	13 sk.
175 pund flæsk a 17 sk.	30 rbd.	2 sk.
77 tdr. rug a 3 rbd.	231 rbd.	
39 tdr. havre a 2 rbd.	2 sk.	91 rbd.
1600 pund hø	6 rbd.	1 sk.
312 køreægter a 2 rbd.	624 rbd.	
12 rideægter a 1 rbd.	12 rbd.	
87 pund kød	11 rbd.	
174 pund smør a 17 sk.	30 rbd.	2 sk.

633 mands indkvartering 105 rbd. 3 sk.
40 heste a 24 sk. 10 rbd.

Dette beløb blev anvist af Ribe amtstue på følgende måde:

3600 rbd. i obligationer.
1183 rbd. 2 sk. kontant.

*

Pålignet krigsskat af næringsdrift i 1850:

Niels Hørlyk, Døstrup kro	10 rbd.
Peter Timmermann, Lovrup kro	5 rbd.
Frederik Semans enke, bager	4 rbm.
Jacob Jansen, saddelmager	3 rbm.
Laust Sølbek, urmager	3 rbm.
Jacob Enemark, tømrer	2 rbm.
Jens Jensen Snedker	3 rbm.
Anders Hansen, glarmester	2 rbm.
Eli Bendizen, skomager	2 rbm.
Erik Grøn, kromand	4 rbm.
Hans Knudsen, smed og høker, Vinum	4 rbm.
Andreas Bloch, skræder, Vinum	2 rbm.
Niels Hansen, smed, Vinum	2 rbm.

Hans Outzen, tømrer og murer,
Drengsted 3 rbm.
Chr. Autsen, smed, Drengsted 2 rbm.
Cornelius Schmidt.

EN „FELTMADRAS“ I TØNDER 1707

Anna Christensdatter var 4. november 1707 anklaget for Tønder ret for at have haft utilbørligt omgang med en musketer fra kaptajn Schulmans kompagni. Hun har opholdt sig i nogle nætter i musketerens kvarter og er gået i seng med ham, som det hedder i retsprotokollen. Hun har også nydt tilværelsen sammen med ham nogle dage på landet. For disse forseelser bliver hun foruden den fængselsstraf, hun har udstået, idømt yderligere 3 dage på vand og brød. Hun skal derefter straks forlade byen og må hverken for kortere eller længere tid vende tilbage under trussel af, at hun da straks og uden nåde vil blive sat i gæbestokken, og at hun herefter for evigt vil være forvist fra byen. P.K.I.

ANMELDELSE

Klaus Witt: PLATTDEUTSCHE STURMFLUTLIEDER des 16. und 17. Jahrhunderts von der schlewigschen Westküste. (Flensburg 1957).

Et smukt lille skrift med optryk af plattyske beretninger om stormfloderne 1570 og 1650 og dertil forsynet med en række interessante illustrationer. En enkelt af beretningerne har Niels Heldvad benyttet i sit værk „*Sylva Chronologica*) (se S. mdsskr. 1952, s. 54 ff.), mens han øjensynligt ikke har kendt den, da han udsendte sit flyveskrift om stormfloden i 1615 (optrykt S. mdsskr. 1956, s. 65 ff.). Grundtonen i disse småskrifter er overalt den samme: nøden skal mane mennesker til bod og pønitense, den skal opdrage til større gudsfrygt.

H. V. G.

Støt de sønderjydske Indsamlinger

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Aksel Michelsen

Kul- og Trølasthandel

Tønder Telefon 21111

Tønder Landmandsbank A/S

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns

Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Svend Kirchheiner

aut. Installatør

Vesterg 7 . Tønder . Tlf. 22045

Støt vore annoncører

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

Sønderjydske Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

*

Haslev Gymnasium

Kostskole for Drengene

Eksamensræt til Mellemkole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hæn-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

VALLEKILDE Folkehøjskole

Henv. til *Jorgen Jessen*,
Vallekilde

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Brede Sogns Spare- og Laanekasse

Bredebro tlf. 41341

✱

Stiftet den 1. maj 1875

Restaurant *Grænsen*

C. Heiselberg
Krusaa

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

GRAM

KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

HORSENS HAVN

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.